

Els mecanismes de referència en la interfície gramàtica-discurs. Cohesió, coherència i cognició

Referential devices in the grammar-discourse interface. Cohesion, coherence and cognition

Josep E. Ribera^a, Maria Josep Marín^b & Núria Alturo^c

^a Universitat de València. Josep.Ribera@uv.es

^b Universitat de València. Maria.J.Marin@uv.es

^c Universitat de Barcelona. nalturo@ub.edu

1. Introducció

La cohesió referencial integra una sèrie de mecanismes gramaticals lèxics de tipus fòric que estableixen lligams de caràcter sintàctic i semàntic entre les entitats discursives. Mitjançant la referència, els significats textuais s'entretreixen, de manera que es creen una sèrie de xarxes correferencials i de sentit a través de les quals s'encadenen els mots per contribuir a la cohesió textual.

Com a fenomen que inclou la pronominalització, l'el·lipsi o anàfora zero, la dixi textual (que es concreta bàsicament en l'ús no exofòric de demostratius) i una varietat de mecanismes de cohesió lèxica (relacions de repetició, reiteració i associació), la cohesió referencial se situa en la interfície entre el nivell gramatical i el pragmaticodiscursiu. D'una banda, explicita relacions sintacticosemàntiques de tipus estructural i jeràrquic entre els constituents oracionals; d'altra banda, palesa el grau d'activació de les entitats discursives en la memòria dels interlocutors i constitueix una evidència de l'organització discursiva, que permet interpretar la progressió temàtica i la coherència. Així doncs, la diversitat de mecanismes de referència es vincula amb la cohesió textual, en el nivell microestructural; esdevé una empremta, palesa i palpable, de les relacions de coherència, en el nivell de la macroestructura, i permet resseguir els processos cognitius en què interactuen els interlocutors per

» Ribera, Josep E.; Marín, Maria Josep & Alturo, Núria. 2018. "Els mecanismes de referència en la interfície gramàtica-discurs. Cohesió, coherència i cognició". *Quaderns de Filologia: Estudis Lingüístics* XXIII: 9-31. doi: 10.7203/qf.23.13518

tal de fer efectiva la comunicació –l'objectiu definitori del discurs– en el nivell contextual i pragmàtic.

2. Referència i cohesió

La cohesió és la propietat textual que agrupa tots aquells mecanismes que manifesten explícitament les relacions que s'estableixen entre les diferents parts del text (Cuenca, 1998: 131), o entre un element textual i el context. Aquestes relacions tenen un caràcter bàsicament sintàctic i lexicosemàntic (Castellà, 1992: 58, 157; Cuenca 2000: 10; Ribera 2008: 101, 2012: 44) i se situen en la interfície entre la gramàtica i el discurs, per tal com palesen la interrelació entre unitats d'àmbit oracional o extraoracional. Cal tenir en compte, però, que determinats mecanismes cohesius (com ara la dixi o l'ús dels pronoms tòpics en funció de subjecte) tenen implicacions pragmàtiques, sociolingüístiques i/o estilístiques.

Aquests mecanismes que concreten les relacions entre les unitats del text es poden englobar a grans trets en dos grans tipus generals de fenòmens cohesius: la referència i la connexió (Cuenca, 1998: 131), que fan possible que, a partir de la paraula o el sintagma, la unitat gramatical mínima, es formen unitats lingüístiques majors que s'integren per tal de crear textos.

Aquesta visió de la cohesió té els seus orígens en les primeres propostes de la gramàtica sistèmica-funcional (Halliday & Hasan, 1976, 1985; Halliday, 1985, 1994; Martin, 2001; Halliday & Matthiessen, 2014). D'acord amb el treball seminal de Halliday & Hasan (1976: 2-5), la cohesió constitueix la *textura* del discurs, el nivell més bàsic en el procés de construcció textual. Com explica Castellà (1992: §10), la cohesió del text s'explicita a través d'una sèrie de mecanismes que constitueixen la microestructura lingüística (enfrent de l'estructura global del contingut representada per la coherència) i representen el primer esglaió de l'edifici textual:

La cohesió és una propietat de la concreció lingüística del text en unes seqüències de mots i frases, i de relacions entre les unitats sintàctiques i semàntiques a *nivell micro* [...] és el ciment, el teixit i els acabats, la consistència del detall, l'artesanía de desgranar els mots i els continguts en una cadena ben travada de relacions semàntiques, sintàctiques i lèxiques (Castellà, 1992: 157).

Pel que fa a la referència, la proposta sistèmica-funcional inicial de Halliday & Hasan (1976) estableix la distinció entre cohesió gramatical (referència o pronominalització, substitució i el·lipsi) i cohesió lèxica, que inclou la reiteració (repetició, sinonímia, hiperonímia, hiponímia i nom general) i la col·locació, que, a grans trets, es correspon amb el concepte d'anàfora associativa. Aquesta proposta de classificació dels mecanismes de referència ha estat modificada i refinada en els treballs posteriors integrats en el paradigma sistemicofuncional. No ens estendrem més en aquesta qüestió, ja que constitueix una part important de la contribució al nostre volum de María de los Ángeles Gómez González (Universidade de Santiago de Compostela), que, a més, proposa una taxonomia modificada de la cohesió lèxica a partir d'un estudi de corpus.

Altres models funcionals de gramàtica s'han fet ressò de les propostes sobre la cohesió de la gramàtica sistèmica-funcional, amb les aportacions i especificacions pròpies de cada model. La gramàtica funcional (Dik, 1997) explica els mecanismes cohesius (anàfora, cadenes referencials, etc.) en relació amb les estratègies que considera que contribueixen a la coherència: els marcs (representacions mentals estructurades d'accions i esdeveniments de parla en relació amb escenes institucionalitzades), la seqüenciació icònica (per exemple, el seguiment de l'ordre causa-efecte, en contrast amb l'ordre marcat efecte-causa), la continuïtat tòpica (mitjançant la referència anafòrica, el paral·lisme sintàctic, el canvi de referència, l'el·lipsi i les relacions entre tòpics i subtòpics), la posició del focus en les seqüències discursives, el lligam entre nuclis i satèl·lits (que es corresponen al que l'escola de Praga i la gramàtica sistèmica-funcional anomenen progressió temàtica), i els connectors (que relacionen cada clàusula nova amb la precedent). Hengeveld (1997), en el marc de la gramàtica funcional de Dik, es refereix a la gramàtica sistèmica-funcional (Halliday & Hasan, 1985) a l'hora de parlar de les relacions cohesives, que descriu a partir dels fenòmens lingüístics en què es manifesten i del nivell en què es produeixen: retòric (que determina l'organització discursiva de paràgrafs i torns de parla), interpersonal (en l'enunciat) i representacional (relatiu a les entitats semàntiques: individus, propietats i estats de coses). La llista de relacions cohesives que proposa Hengeveld (1997) inclou, en el nivell representacional, l'encadenament de tòpic, la cohesió lèxica i l'encadenament temporal i d'esdeveniments de primer i segon pla; en l'interpersonal, les cadenes argumentatives, les seqüències d'actes il·locutius

i la motivació d'una seqüència d'actes de parla; en el retòric, el lligam entre nucli i satèl·lit.

A les primeries de la dècada del 2000, Hengeveld & Mackenzie (2008), entre d'altres, reformulen la gramàtica funcional en un model teòric nou que rep el nom de gramàtica funcional discursiva (FDG). La idea dels nivells que havia formulat Hengeveld (1997) es manté en la formulació del nou model, amb la diferència que l'organització discursiva dels moviments discursius (paràgrafs i torns de parla) esdevé part del nivell interpersonal o pragmàtic. Alturo & Hengeveld (2010) exploren, precisament, la motivació pragmàtica de la cohesió a través de l'anàlisi d'un text argumentatiu conversacional en llengua catalana. A més, Alturo (2010a) estudia la referència en el marc de la FDG i destaca que el fenomen "té un vessant accional (pragmàtic) que cal distingir de la referència denotativa (semàntica)" (Alturo, 2010a: 51). Així mateix, l'autora exposa el paper de la referència en la motivació pragmàtica i semàntica de la coherència discursiva.

En el marc de la FDG se situen les aportacions a aquest volum de dos dels autors que més han contribuït al desplegament de la gramàtica funcional discursiva: Evelien Keizer (Universität Wien) i Daniel García Velasco (Universidad de Oviedo). Keizer, que descriu àmpliament el concepte de referència en la FDG en un treball previ (Keizer, 2008), presenta un estudi sobre la referència que es realitza mitjançant una part, o a una part, d'una expressió idiomàtica. García Velasco, a partir de la revisió d'un treball previ (García Velasco, 2014), argumenta que la dimensió temporal i l'estat cognitiu dels referents (especialment el seu grau d'activació) és rellevant per donar compte de l'anteposició de constituents en espanyol. La dimensió sintàctica de la referència, que explora García Velasco, és també l'àmbit central d'interès dels treballs que, en aquest volum, adopten perspectives formals, no funcionals.

Entre els diversos mecanismes de referència, potser són els mecanismes gramaticals, sobretot la pronominalització i l'el·lipsi, els que palesen de manera més clara la vinculació entre sintaxi *stricto sensu* i cohesió, en l'àmbit intraoracional. En aquest sentit, tant la pronominalització com l'el·lipsi han constituït el principal objecte d'anàlisi de la gramàtica generativa, des dels primers models chomskyans (Chomsky, 1980, 1981, 1982, 1986) fins al programa minimalista (Chomsky, 1995).

El generativisme chomskyà afronta l'estudi dels diversos processos oracionals de naturalesa fòrica i d'altres fenòmens relacionats a par-

tir de la teoria del lligam i la teoria del control¹. La teoria del lligam (estretament relacionada amb les nocions de categoria rectora i de comandament) s'ocupa de les relacions anafòriques, en sentit ampli, o relacions de lligam que es donen al si de l'oració. Aquestes relacions poden caracteritzar-se genèricament, d'acord amb Bonet & Solà (1986: 223), "com a relacions de represa d'un terme antecedent (el *lligador*) per un terme consegüent (l'element *lligat*), la interpretació del qual vindrà possibilitada per l'existència de la relació mateixa".

En sentit estricte, el nucli de la teoria del lligam estudia les relacions entre sintagmes nominals correferencials en què l'antecedent ocupa una posició argumental i el terme lligat és fonèticament ple, i coincideixen, a grans trets, amb els anomenats *lligams argumentals per subindexació* (Bonet & Solà 1986: 242-243). Ara bé, cal tenir en compte, a més, els subjectes elidits de llengües de subjecte nul (*pro-drop*), com el català. El generativisme chomskyà els tracta com un tipus de *lligam d'afix per superindexació* en què l'element lligador és el sintagma flexió (SFlex), més concretament els afixos de concordança, al quals assigna, en aquestes circumstàncies, una naturalesa pronominal i referencial, enfront del caràcter no referencial de la concordança quan els subjectes buits són *traces*, que resulten de l'aplicació d'una regla de moviment.

Els principis generals de la teoria del lligam donen compte de tres tipus generals de sintagmes nominals referencials: les anàfores o pronoms-R (principi A), d'àmbit estrictament oracional; els pronominals o pronoms-no R (principi B), que s'estenen fora de l'àmbit oracional, i les expressions referencials de tipus lèxic (principi C). De fet, el principi C explica la impossibilitat de cohesió lèxica intraoracional, atès que, d'acord amb el generativisme, els sintagmes nominals lèxics no poden estar lligats ni dins ni fora de la pròpia categoria rectora.

En aquest sentit, cal tenir en compte el principi general de pronominalització exposat per Rigau (1981: 469), segons el qual "es pronominalitzen totes les ocurrències d'un element del discurs que n'esdevinguí assumpte". Todolí (2002) concreta els límits estructurals d'aquest principi:

---

¹ Tradicionalment, la teoria del control s'ha ocupat en exclusiva de les característiques dels antecedents de les categories buides que funcionen com a subjecte de les clàusules d'infinitiu (PRO). No ens estendrem en aquest aspecte, considerant l'escassa rellevància per a la cohesió textual de les relacions de control.

Un cop ha estat introduït el tema del discurs, la substitució [pronominal] no és automàtica ni presenta el mateix comportament en tots els contextos, sinó que és obligatòria dins uns límits estructurals, i opcional o inviable si es traspassen aquests límits [...] la substitució és obligatòria en el si de l'oració simple [...] i s'estén almenys fins a l'oració composta [...] la pronominalització és obligatòria a l'interior d'una oració composta, i opcional quan s'ultrapassa aquest límit [estructural] (Todolí 2002: 1360-1362).

Les condicions de la teoria del lligam i la noció de c-comandament han estat objecte de reformulacions des d'una perspectiva pragmàtica neogriceana (Levinson, 1987, 1991; Huang, 1991, 2000, 2007). Precisament, l'article de Jordi Fortuny (Universitat de Barcelona) integrat en aquest volum s'ocupa de revisar aquesta qüestió i destaca "la necessitat d'integrar factors sintàctics, semàntics i pragmàtics a l'hora de construir un model teòric de l'anàfora que sigui més adequat".

Malgrat la formulació clàssica del principi C de la teoria del lligam, el generativisme clàssic obre la porta a la possibilitat de cohesió lèxica intraoracional i apunta al discurs, és a dir, a factors que superen l'àmbit de sintaxi.

Avoid repetition of R-expressions, except when conditions warrant [...]
When conditions warrant, repeat (Chomsky, 1981: 227, n. 45).

Amb la formulació d'aquest principi general discursiu, Chomsky palesa la interacció entre gramàtica i discurs, i assumeix implícitament que l'estudi dels mecanismes de referència supera l'àmbit de la sintaxi *stricto sensu*.

La idea que la referència és un fenomen que va més enllà dels límits de la sintaxi, i que cal tenir en compte aspectes semàntics i pragmàtics, es troba també en altres models. La semàntica dinàmica, que adopta una perspectiva filosòfica, semàntica i pragmàtica, sobre el significat en el llenguatge natural, proposa que cada segment del discurs aporta instruccions que actualitzen el context previ amb informació nova, i que el resultat d'aquesta actualització és un context nou (Kamp, 1981; Kamp & Reyle, 1993). L'estudi de la referència és, en aquest marc, l'estudi de les condicions de selecció dels referents nous que s'introdueixen en el discurs. La teoria de la pertinència, d'altra banda, descriu la resolució de la referència com un fenomen pragmàtic en què intervenen, almenys,

mecanismes vinculats a la percepció visual i espacial, a la interpretació lingüística i al coneixement enciclopèdic (Sperber & Wilson, 1986). En la mateixa línia se situa el treball de Thorstein Fretheim (Norwegian University of Science and Technology), en aquest volum. Fretheim adopta una perspectiva contextualista radical, filosòfica i pragmàtica, per qüestionar la referència específica de les expressions en anglès que contenen el sintagma *the same*.

3. Referència i coherència

La coherència discursiva és, en part, l'estructura que resulta de l'organització racional del discurs, tant en un nivell local (les relacions entre segments individuals en un text) com en un nivell global (l'organització general d'aquests segments)². Alhora, és part d'un procés en què intervenen les eleccions particulars i les inferències que fan els parlant en una situació comunicativa. Qualsevol parlant s'esforça a produir un text coherent, que modela mitjançant els mecanismes cohesius necessaris, i tendeix, alhora, a interpretar com a coherents els textos dels altres.

La cohesió, en general, i els mecanismes de referència, en particular, constitueixen els elements del nivell microlingüístic més palpables que permeten explicitar les operacions que contribueixen a la coherència. Així, Cuenca (2008: 14) considera la cohesió com l'objecte central de la gramàtica del text, que permet donar compte de les relacions de coherència i d'adequació, considerades com a propietats interpretatives.

L'anàlisi del discurs (Givón, 1983, 2017; Brown & Yule, 1983; Calsamiglia & Tuson, 1999), la lingüística textual (Bernárdez, 1982; Castellà, 1992; Cuenca, 1998, 2000, 2008) o les gramàtiques funcionals (Halliday & Hasan 1976; Halliday 1985; Dik 1997) han fet importants aportacions a l'estudi de les relacions entre referència i coherència.

Des del punt de vista discursiu i pragmàtic, la referència i l'anàfora es relacionen de manera estreta amb els conceptes de tòpic i de progressió temàtica, que es remunten a l'Escola de Praga. En aquest sentit, cal

---

² Alturo (2010b) revisa com s'ha tractat el concepte de coherència en àmbits de coneixement diversos. A més del tipus de coherència que justifica el contrast entre la coherència local i la global, i a què afegeix la coherència episòdica, identifica altres tipus de coherència: la coherència de referència / d'entitat *vs.* la relacional / retòrica; la coherència de concepte *vs.* la coherència de paraula; la coherència interna *vs.* l'externa; la coherència semàntica *vs.* la pragmàtica (i la textual).

destacar la proposta de Givón (1983) i els treballs integrats en aquell volum, que aborden la relació entre els mecanismes de referència i la continuïtat dels tòpics discursius. Aquests estudis s'han ocupat del grau de continuïtat dels sintagmes nominals que codifiquen els tòpics i de l'accessibilitat que manifesten. La proposta de Givón (1983) situa la continuïtat dels tòpics (informació coneguda en el nivell microestructural) en el context més ampli del que anomena paràgrafs temàtics (nivell macroestructural) i, per tant, palesa l'estreta interrelació que hi ha entre la cohesió i la coherència textual.

[...] chains of clauses are combined into larger thematic units which one may call *thematic paragraphs* [...] The thematic paragraph is the most immediately relevant level of discourse within which one can begin to discuss the complex process of *continuity in discourse* (Givón, 1983: 7).

La continuïtat dels tòpics es presenta com la manera més clara de garantir la continuïtat dels temes dins del paràgraf temàtic i la funció de subjecte gramatical com la manera més productiva de marcar el tòpic primari. En aquest sentit, com a entitats més directament vinculades al nivell microestructural, els tòpics reben una codificació més forta des del punt de vista lingüístic.

Els elements que codifiquen el grau de continuïtat dels tòpics són els diversos tipus de sintagma nominal (o estructures en què la unitat central, des del punt de vista semàntic, és un sintagma nominal) que s'utilitzen per a establir i mantenir la referència a les entitats que participen en el discurs. Concretament, la distinció definit/indefinit és el mecanisme més productiu que posseeix la llengua per tal de codificar la continuïtat/discontinuïtat dels tòpics. Els sintagmes nominals definits (elisions, pronoms, sintagmes definits plens, etc.) marquen tòpics continus en graus diversos –segons la informativitat que posseeixen, vinculada al material morfofonològic que exhibeixen, d'acord amb un principi simple d'iconicitat– o reintrodueixen en el discurs entitats que ja havien estat tòpics. Pel que fa als sintagmes indefinits, “are presumably topics introduced by the speaker for the first time, with which the hearer is not familiar” (Givón, 1983: 10). Aquest autor proposa tres paràmetres per a mesurar la continuïtat dels tòpics: la distància referencial, la interferència potencial o ambigüitat i la persistència o decaïment (Givón, 1983: 13-15).

Aquesta proposta ha estat represa i revisada recentment en Givón (2017), que adopta una perspectiva més cognitivista en termes d'estats d'activació dels referents discursius a l'hora de codificar els tòpics, tenint en compte el context situacional (és a dir, díctic), els coneixements enciclopèdics compartits, i el context textual (anomenat *cotext* en la lingüística textual). Específicament, com veurem en l'apartat següent, la codificació de la referència per constituir un text coherent s'ha d'interpretar com un conjunt d'instruccions de processament mental de la informació amb les quals l'emissor s'anticipa a la perspectiva o estat de coneixement del receptor (Givón, 2017: 46-47).

Givón (2017) no sols s'ocupa de revisar la seva proposta textualista de la relació entre referència i coherència en termes de la continuïtat / discontinuïtat dels tòpics. De fet, l'objecte central del seu estudi és l'el·lipsi o anàfora zero, que codifica de manera universal el màxim grau de continuïtat dels tòpics. L'autor adopta una perspectiva diacrònica segons la qual els principals mecanismes gramaticals de codificació de la referència segueixen un camí de progressiva reducció del material morfofonològic: demostratius > pronoms tòpics > pronoms àtons > pronoms clítics > concordança pronominal obligatòria. Givón (2017: 100) conclou que quan els pronoms clítics “become obligatory pronominal agreement, pronominal agreement perforce displaces zero anaphora as the grammatical signal of maximal referential continuity”.

En aquest punt és important destacar la contribució d'Anna Pineda (Universitat Pompeu Fabra) al present volum. Adoptant un paradigma generativista, Pineda s'ocupa d'un fenomen incipient en català: l'ús del clíctic datiu singular en la duplicació d'un objecte indirecte plural. Aquesta autora argumenta que es tracta d'un cas de despronominalització del clíctic datiu, com a resultat de la generalització de la duplicació de clíctic datiu. Així, a mesura que la duplicació esdevé sistemàtica, “*li* perd el seu estatus de pronom anafòric i, desproveït de qualsevol traça de concordança, esdevé un mer marcador gramatical en el verb, una mena d'afix que assenyala la presència d'un argument prominent, l'objecte indirecte”. Observem com aquest fenomen es pot relacionar directament amb el procés diacrònic descrit per Givón (2017): una marca pronominal de concordança codifica com a tòpic l'objecte indirecte.

En una línia que també parteix de la relació entre referència i coherència, amb el concepte de prominència discursiva, l'article d'Iker Zulaica-Hernández (Indiana University-Purdue University Indianapolis)

s'ocupa de l'anomenada anàfora de complement nul (*null complement anaphora*, NCA, en anglès) o el·lipsi del sintagma verbal seleccionat per predicats modals o aspectuals. Aquest autor adopta una perspectiva netament discursiva (o discursivocognitiva) i defensa que l'NCA és comporta com una anàfora profunda que selecciona l'antecedent més prominent en estructures discursives jeràrquiques ben definides.

La relació del concepte de tòpic amb l'explicitació de la coherència mitjançant els diversos mecanismes de codificació de la referència ha estat també l'objecte d'estudi del treball clàssic de Prince (1981), que desenvolupa la dicotomia tòpic / focus (o tema / rema), és a dir, informació coneguda / informació nova en una taxonomia complexa que pren en consideració la perspectiva dels interlocutors i el discurs mateix. Així, Prince (1981: 237) proposa tres graus bàsics de “familiaritat” de la informació (nova, inferible i evocada), que generen set subcategories, quant al grau de coneixement o novetat de la informació, ordenades en una escala de familiaritat (*familiarity scale*): (*textually evoked* / *situationally evoked* > *unused* > *inferrable* (*from a type* > *containing inferrable* > *brand-new anchored* (*by a type*) > *brand-new* (Prince, 1981: 245).

De fet, el treball de Zulaica-Hernández segueix de ben a prop aquest estudi per argumentar que l'NCA en espanyol es comporta de manera similar al pronom neutre *lo* en condicions d'inserció discursiva. Així, l'autor mostra que es tracta d'un cas d'anàfora profunda i no d'elisió: els antecedents inferibles bloquegen l'NCA i, en canvi, afavoreixen la pronominalització plena, malgrat que la prominència de l'antecedent justificaria l'el·lipsi.

A més de la referència, entre els elements gramaticals que codifiquen o palesen de manera clara les relacions de coherència, Givón (2017: 29) assenyala la temporalitat, els temps verbals, l'aspectualitat, la modalitat, l'espacialitat, la perspectiva de l'emissor i la seqüencialitat de les accions³.

Coherent discourse thus tends to maintain, over a span of several clauses, the same topical referent, the same or contiguous time and tense-aspect-modality, the same or contiguous location, the same narrator's perspective, and sequential action (Givón, 2017: 29).

---

³ Com assenyala l'autor, les reminiscències d'aquests elements amb les tres unitats de la *Retòrica* d'Aristòtil no són una mera coincidència.

En aquesta línia el títol de l'article de Núria Alturo i Josep Besa (Universitat de Barcelona) és ben eloqüent: "L'aspectualitat de les situacions condiciona la selecció del tipus d'expressió referencial (lèxica o gramatical)?"⁴. Tot adoptant una perspectiva textualista, aquests autors s'ocupen de la relació entre la codificació lèxica o gramatical de la referència a una entitat individual i la codificació oracional i discursiva de l'aspecte. Específicament, aborden contrastivament (català-francès) la codificació de la referència a una entitat animada (Leo Messi) en relació amb la modalitat de l'acció amb què el parlant presenta cada estat de coses en un enunciat i el tipus aspectual dels segments de discurs que constitueixen combinacions coherents d'estats de coses.

No ens estarem de concloure aquest apartat dedicat a les relacions entre referència i coherència sense referir-nos a dos mecanismes que sovint s'associen i tenen una contribució essencial a l'estructuració del discurs: la dixi textual i l'encapsulació.

Quant a la dixi textual, considerada com una subclasse de la dixi espacial (Ribera, 2007; Cuenca, 2008: 34-37)⁴, consisteix en l'ús no situacional de díctics espacials, és a dir, demostratius per reprendre antecedents presents en el context discursiu precedent o subsegüent (Lyons, 1977: 667-668; Ehlich, 1982; Conte, 1996: 19; Webber, 1991: 109; Himmelmann, 1996: 224-229; Cornish, 1999: 25-32; Diessel, 1999: 95-105; Zulaica-Hernández, 2007: 18-28; Cuenca & Ribera, 2013: 48-53; Ribera & Cuenca, 2013: 28-30). Tal com han explicat Ribera (2007) i Cuenca & Ribera (2009), el mecanisme parteix de la metàfora EL TEXT ÉS UN ESPAI, de manera que s'estableixen relacions de distància (estrictament espacials, temporals o emotives) respecte a una unitat del discurs, de manera similar a com ho fa l'emissor en el context situacional⁵.

De fet, Maes & Noordman (1995) i Ribera (2014) argumenten que quan aquests demostratius assenyalen entitats nominals màximament activades (*in focus*, en la terminologia de Gundel, Hedberg & Zacharski, 1993), la funció fonamental que aconsegueixen no és la identificació dels referents, sinó que poden tenir tres funcions modificacionals: a)

---

⁴ Campos (2004: 195) vincula la dixi textual tant a la dixi espacial com a la dixi personal.

⁵ Resulta també interessant la contribució a explicitar la relació entre cohesió i coherència d'alguns demostratius en construccions gramaticalitzades. Vegeu, en aquest sentit, Diessel (1999: 125-127, 2006); Zulaica-Hernández (2009), Cuenca & Ribera (2013) i Ribera & Cuenca (2013).

reclassificar semànticament i cognitiva les entitats implicades, *b*) encerclar i contextualitzar tot el cotext que envolta els antecedents nominals (contextualització), i *c*) afegir al referent informació nova que no havia estat expressada abans (atribució). Precisament, la capacitat de contextualització que posseeixen els demostratius els vincula directament amb el seu potencial estructurador. En paraules de Cifuentes (1989: 194):

Las oraciones nominales que incorporan estos elementos deícticos informan al enunciatario de cómo puede interpretar y almacenar la información presentada; para hacer esto, el enunciatario debe conocer dónde se encuentran los límites textuales, y el contexto en el que tiene que introducir la información que contienen. La deixis textual es usada para estructurar el texto y presentar la identificación de sus partes y subpartes.

Relacionada amb la dixi espacial, el volum ofereix la contribució de Barbara De Cock (Université Catholique de Louvain), que analitza el funcionament cohesiu dels adverbis demostratius en espanyol quan s'utilitzen junt amb construccions despersonalitzadores. De Cock mostra que, en aquests casos, la interpretació i funcionament discursiu dels demostratius espacials és diferent de quan aquests s'usen junt amb díctics de persona o amb entitats referencials concretes de tercera persona.

Precisament, en relació amb la dixi de persona, hi ha l'aportació de Neus Nogué (Universitat de Barcelona), que estudia l'evolució de la referència als participants en el debat parlamentari català en els períodes de 1932 a 1938 i de 1980 a 2013. L'anàlisi s'efectua considerant els marcs participatius de Goffman (1981), cosa que permet obtenir resultats diferents de si només s'haguessin analitzat les marques de persona i els tractaments honorífics.

Pel que fa a l'encapsulació, consisteix en el recurs a substantius abstractes i semànticament inespecífics que reprenen fragments discursius complexos de naturalesa predicativa. Schmid (2000) proporciona un extens estudi de corpus dels encapsuladors o *shell nouns* (en termes de l'autor) en anglès i delimita en termes de prototipicitat els patrons sintàctics en què solen aparèixer les classes semàntiques d'encapsuladors i els efectes semàntics (la conceptualització i la reclassificació semàntica del discurs), pragmaticodiscursius (l'establiment de vincles cohesius de naturalesa referencial) i cognitius (la reïficació d'unitats predicatives i el *sign-posting*, que comporta l'estructuració del discurs). En una línia

paral·lela a l'encetada per Schmid (2000), cal destacar l'estudi de Flowerdew & Forest (2015), que arriba a resultats similars. Així mateix, la vinculació entre encapsulació i estructuració en un gènere informativament dens com el debat parlamentari ha estat observada per Marín & Ribera (2018), que focalitzen en un conjunt d'encapsuladors ostensivament metadiscursius, i Ribera & Marín (2018), que, a més, s'ocupen del potencial avaluatiu d'aquests noms. De fet, el mecanisme de l'encapsulació se situa de manera clara en les interfícies entre gramàtica i lèxic i entre gramàtica i discurs.

4. Referència i cognició

En l'apartat anterior ja hem anat mostrant l'estreta interrelació que es produeix entre referència i cognició. De fet, considerant que l'estudi de la referència de les expressions lingüístiques va íntimament lligat al tema més general de les relacions entre llenguatge i realitat, la relació amb els processos cognitius que fan possible la comunicació esdevé preclara, gairebé una premissa.

Així, es pot entendre la referència com a relació entre els sintagmes nominals referencials i la representació mental de la realitat pròpia de l'emissor. En aquests termes s'expressa Ariel (1996: 25-31) quan rebutja la idea que, en les relacions de correferència, les entitats del món real mediatitzen la relació entre les unitats lingüístiques.

[...] one does not think of reference as a direct tie between linguistic units and world entities [...] we view reference as a tie between a linguistic expression and a mental representation (Ariel, 1996: 27).

Aquesta idea no és nova d'Ariel, sinó que ja apareix en els escrits d'alguns representants de la semàntica generativa, com McCawley:

I will use refer in connection with the “intended referent” of a noun phrase rather than its “actual referent”, that is, indices will correspond to items in the speaker’s mental picture of the universe rather than the real things in the universe (McCawley, 1968 *apud* Rigau, 1981: 386).

En aquesta línia, Langacker (1987: 113-114) entén la referència com una sèrie d'operacions mentals mitjançant les quals som capaços de construir móns conceptuals de diversa complexitat i que involucren

entitats i fenòmens que, de vegades, no tenen cap contrapartida real. La idea de Langacker (1987) és que la realitat no és objectivament igual per a tothom, sinó que la concepció que una persona té de la realitat és, en si mateixa, un món conceptual construït a partir d'una sèrie d'experiències. Segons aquest autor, el que és important per a la semàntica no és el món real en si mateix, sinó la nostra concepció de la realitat.

Les aproximacions cognitivistes parteixen bàsicament de la idea que la codificació de l'anàfora està fonamentalment determinada per processos cognitius com l'activació dels referents i el manteniment del focus d'atenció. Entre les aproximacions més netament cognitivistes al concepte de referència, cal destacar la teoria dels espais mentals (Fauconnier, 1985; Sweetser & Fauconnier, 1996), la teoria de l'accessibilitat d'Ariel (1990), la jerarquia d'estats cognitius de Gundel, Hedberg & Zacharski (1993), els diversos treballs de Cornish (1999), amb una perspectiva eclèctica de caire discursivocognitivista, i la teoria del centrat (Walker, Joshi & Prince, 1998)⁶.

Fauconnier (1985), seguint els pressupòsits fonamentals de la Lingüística cognitiva, assumeix que determinats fenòmens referencials en què hi ha implicats processos de naturalesa metonímica o metafòrica posen de manifest que l'estructura lingüística, lluny de ser una entitat objectiva i independent de l'experiència humana, té una estructura ecològica, basada en l'experiència corporal humana (Cuenca & Hilferty 1999: 16).

[...] linguistic structure does reflect [...] the aspects of human cognition [...] Far from naming entities purely on the basis of their independent properties or actions in the world, we often name them on the basis of cognitive and experiential connections which we think will enable our interlocutor to access the desired referent (Fauconnier & Sweetser, 1996: 7).

Fauconnier parteix de la noció de funció pragmàtica, que ens permet establir connexions “between objects of a different nature for psychological, cultural, or locally pragmatic reasons” (Fauconnier, 1985: 3), per tal de definir el *principi general d'identificació o d'accés* que fa possible la referència indirecta a una entitat (meta) a partir d'una altra (activador) amb la qual manté alguna mena de connexió pragmàtica o cogni-

---

⁶ Vegeu Ribera (2008: 175-209).

tiva. Així, la referència indirecta d'una entitat a una altra, cognitivament o pragmàticament connectades, a partir del principi d'identificació, suposa la relació entre espais mentals diferents establerta lingüísticament a través del que l'autor anomena constructor d'espai (*space-builder*).

Al seu torn, el punt de partida de la teoria de l'accessibilitat d'Ariel (1990) és, d'una banda, la teoria de la rellevància d'Sperber & Wilson (1982, 1986) i, d'altra, la noció de topicalitat (*givenness*), desenvolupada en els treballs de lingüistes funcionals i psicologistes, com ara Chafe (1976, 1996). A partir d'aquestes nocions i de les dades empíriques obtingudes per diversos autors, Ariel (1990: 22-30) assenyala quatre factors que afecten l'accessibilitat dels antecedents: *a)* la prominència (*salience*) dels antecedents; *b)* la distància textual entre el marcant de referència i l'antecedent; *c)* el canvi de marc discursiu, que afecta el grau de cohesió entre les dues unitats relacionades per la referència, i *d)* la competència entre referents. Tenint en compte aquests quatre factors, Ariel (1990: 75) proposa una escala d'accessibilitat dels mecanismes de referència que, a grans trets, distingeix entre marcats d'accessibilitat alta (el·lipsi, pronoms febles, pronoms forts), d'accessibilitat mitjana (demostratius) i d'accessibilitat baixa (sintagmes referencials lèxics)⁷.

La jerarquia d'estats cognitius de Gundel, Hedberg & Zacharski (1993) és en bona mesura complementària de la teoria de l'accessibilitat d'Ariel. Aquest autors plantegen una jerarquia implicacional amb sis estats cognitius o graus d'activació dels referents: *in focus* ('it') > *activate* ('that', 'this', 'this N') > *familiar* ('that N') > *uniquely identifiable* ('the N') > *referential* ('indefinite this N') > *type identifiable* ('a N'). La jerarquia és implicacional en el sentit que els estats que apareixen a l'esquerra impliquen els de més a la dreta⁸. Tant l'escala d'accessibilitat d'Ariel (1990) com la jerarquia d'estats cognitius de Gundel, Hedberg & Zacharski (1993) conceben l'ús dels diferents mecanismes de referència com a hipòtesis que fa l'emissor sobre l'estat epistèmic del receptor (Brisard, 2002).

⁷ Vegeu Ribera (2008: 175-186) i Ribera (2012: 58-69).

⁸ Per a una crítica de la teoria de l'escala d'accessibilitat d'Ariel (1990) i de la jerarquia d'estats cognitius de Gundel, Hedberg & Zacharski, vegeu el treball de Cornish en aquest volum. Ribera (2014) també ha qüestionat parcialment la jerarquia d'estats cognitius amb un estudi de corpus contrastiu que identifica la freqüència d'ús dels demostratius no situacionals per marcar entitats *in focus*.

També parteix d'un enfocament cognitiu la teoria del centrat, que es basa en els estats atencionals dels interlocutors que intervenen en el discurs, la complexitat de les relacions inferencials i la forma dels mecanismes de referència. Aquest marc teòric parteix del concepte de *centres d'atenció*, que són entitats referencials representades en el model discursiu per a cada enunciat en un segment del discurs, i en els tipus de transicions dels centres d'atenció entre els enunciats.

Per la seva banda, Cornish (1999) planteja que l'anàfora no és un procés referencial amb uns límits discrets respecte a la dixi, sinó que cal entendre tots dos processos, en els seus usos prototípics, com els extrems d'un continuïum de les expressions referencials que es basa en el grau d'activació dels referents en la memòria del receptor. En aquest sentit, considera que és "perfectly possible for a given indexical expression to express both such functions simultaneously" (Cornish, 1999: 31-32).

Cornish (1999) concep l'anàfora com un mecanisme de manteniment de la referència a una entitat discursiva que és en el focus d'atenció del receptor, d'acord amb les pressuposicions de l'emissor. En canvi, la dixi marca prototípicament un canvi de tòpic o de focus d'atenció. A més, remarca que la naturalesa del mode de la referència és independent del tipus de context (lingüístic o extralingüístic) que activa el procés i de la presència o no en el cotext de la unitat que confereix la referència al marcant fòric.

Així, la perspectiva interpretativa de Cornish (1999) s'allunya dels plantejaments antecedentistes de la lingüística textual. Aquest autor encunya el concepte d'*activador de l'antecedent* ("antecedent trigger") per a l'entitat (lingüística o no lingüística) que indueix la referència d'un marcant fòric, però que no necessàriament en determina l'equivalència. En canvi, l'antecedent no és una estructura lingüística, sinó una entitat discursiva variable que es modifica i s'enriqueix amb les aportacions informatives que comporta la dinàmica textual a partir de l'expressió d'establiment de la referència, l'activador de l'antecedent. D'acord amb aquesta òptica, Cornish (1999) identifica la noció d'antecedent amb el concepte de *representació en el model discursiu* d'una entitat en un moment determinat del discurs. Es tracta d'una concepció dinàmica de l'antecedent que es contraposa tant a la noció *textualista* d'antecedent com al concepte d'activador, que tenen un caràcter més estàtic i rígid. Els marcats fòrics incorporen al significat textual,

doncs, no sols la informació semàntica de l'activador de l'antecedent, sinó també la informació discursiva afegida per la resta del context lingüístic subsegüent i la informació pragmàtica que resulta de la interacció entre els coneixements de l'emissor i el receptor.

La contribució de Francis Cornish (CLLE-ERSS, Université de Toulouse Jean-Jaurès, CNRS, UT2J) a aquest monogràfic representa un bon exemple de l'aplicació de les nocions que acabem d'exposar. Específicament, l'objecte d'estudi d'aquest treball és el procediment que l'autor, a partir d'Ehlich (1982), anomena *anadixi*:

the indexical functioning of certain context-bound expressions to target discourse entities which are either not yet topical, or whose erstwhile topical status has faded.

Es tracta d'un concepte molt pròxim a la dixi textual, que, com hem vist, contribueix a fer explícita l'estructura discursiva i, doncs, la coherència.

5. Objectius i estructura del volum

L'objectiu general d'aquest volum ha estat recollir una sèrie de treballs representatius de les darreres aportacions de la lingüística contemporània a l'estudi de la referència. Així, tractem d'oferir un ventall ampli i variat d'estudis, onze en total, sobre la cohesió referencial, de manera que s'inclouen:

- a) treballs sobre la diversitat de mecanismes de referència, preferentment de tipus endofòric, tot i que, com hem vist, també hi ha estudis sobre la dixi;
- b) aportacions emmarcades en paradigmes lingüístics diversos, bàsicament en el cognitivisme, la pragmàtica, la lingüística del text i l'anàlisi del discurs, la gramàtica sistèmica-funcional, la gramàtica funcional discursiva i la gramàtica generativa.

En aquest sentit, l'ordenació dels treballs que integren el monogràfic segueix a grans trets els paradigmes lingüístics en què s'emmarquen. Val a dir, però, que les contribucions que adopten perspectives eclèctiques són diverses.

El volum s'inicia amb l'article de Francis Cornish (CLLE-ERSS, Université de Toulouse Jean-Jaurès, CNRS, UT2J), que adopta una perspectiva fonamentalment cognitivista, sense perdre de vista la pragmàtica i l'anàlisi del discurs. Amb un enfocament també cognitivista, pragmatista i discursiu hi ha la contribució de Barbara De Cock (Université Catholique de Louvain). El treball d'Iker Zulaica-Hernández (Indiana University-Purdue University) se situa, en canvi, més en l'àmbit de l'anàlisi del discurs *stricto sensu*. El treball de María de los Ángeles Gómez González (Universidade de Santiago de Compostela) s'emmarca en la gramàtica sistèmica-funcional. La contribució de Núria Alturo i Josep Besa (Universitat de Barcelona) adopta la perspectiva de la lingüística textual de les relacions entre cohesió referencial i coherència, però té també en compte els criteris d'identificació d'unitats semàntiques de la gramàtica funcional discursiva i els models cognitivoconceptuals de l'aspecte d'autors com Langacker o Jackendoff. Segueixen dos treballs inserits en el marc de la gramàtica funcional discursiva: el de Daniel García Velasco (Universidad de Oviedo), més general, i el d'Evelien Keizer (Universität Wien), centrat en el funcionament de les expressions anafòriques que formen part d'estructures idiomàtiques. L'article de Thorstein Fretheim (Norwegian University of Science and Technology) adopta la perspectiva pragmàtica del contextualisme radical, tenint en compte els principis de la semàntica filosòfica clàssica i les aportacions contextualistes de la teoria de la pertinència i d'autors com Carston i Recanati, entre d'altres.

A continuació, hi ha dues contribucions emmarcades en el generativisme: la de Jordi Fortuny (Universitat de Barcelona), que també aborda un aspecte més genèric del tractament de la referència en la gramàtica generativa, i l'article d'Anna Pineda (Universitat Pompeu Fabra), amb una temàtica molt més específica. *Last but not least*, Neus Nogué (Universitat de Barcelona) estudia l'evolució de la referència dítica de persona en català. El treball de Nogué aporta al conjunt un punt de vista diacrònic que el distingeix d'altres contribucions del volum; mantenint, però, l'òptica discursiva que trobem també en altres treballs.

En definitiva, tot i que ens hagués agradat poder comptar amb aportacions des d'altres perspectives que no ha estat possible incloure en el monogràfic (especialment treballs en l'àmbit de la semàntica dinàmica, o sobre l'expressió multimodal de la referència en el llenguatge oral i en el llenguatge de signes), esperem que la proposta constitueixi una

panoràmica interessant de les tendències més recents en l'estudi de la referència, tant des de l'òptica estrictament gramatical com des de la perspectiva de la interacció entre la gramàtica i el discurs.

Bibliografia

- Alturo, Núria. 2010a. La referència en la Gramàtica Funcional Discursiva. *Sintagma* 22: 51-67.
- Alturo, Núria. 2010b. Coherencia discursiva. Dimensiones contextual, conceptual y gramatical. *Círculo de Lingüística Aplicada a la Comunicación* 41: 3-30.
- Alturo, Núria & Hengeveld, Kees. 2010. La motivació pragmàtica de la cohesió en la conversa. *Caplletra* 49: 9-26.
- Ariel, Mira. 1990. *Accessing Noun-phrase Antecedents*. London: Routledge.
- Ariel, Mira. 1996. *Referring expressions and the +/- coreference distinction*. A Fretheim, Thorstein & Gundel, Jeanette K. (ed.) *Reference and Referent Accessibility*. Amsterdam: John Benjamins, 13- 35.
- Bernárdez, Enrique. 1982. *Introducción a la lingüística del texto*. Madrid: Espasa-Calpe.
- Brisard, Frank (ed.). 2002. *Grounding. The Epistemic Footing of Deixis and Reference*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Brown, Gillian & Yule, George. 1983. *Discourse Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bonet, Sebastià & Solà, Joan. 1986. *Sintaxi Generativa Catalana*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- Calsamiglia, Helena & Tusón, Amparo. 1999. *Las cosas del decir. Manual de análisis del discurso*. Barcelona: Ariel.
- Campos, Àngels. 2004. La inscripció de la persona en el discurs acadèmic: un estudi contrastiu català-castellà-anglès (Tesi Doctoral), Universitat de València - Departament de Teoria dels Llenguatges / Facultat de Filologia, Comunicació i Traducció. [Roderic]. <http://roderic.uv.es/handle/10550/15286>
- Castellà, Josep Maria. 1992. *De la frase al text. Teories de l'ús lingüístic*. Barcelona: Empúries.
- Cifuentes Honrubia, José Luis. 1989. *Lengua y espacio. Introducción al problema de la deixis en español*. Alacant: Publicacions de la Universitat d'Alacant.
- Conte, Maria-Elisabeth. 1996. Anaphoric encapsulation. A De Mulder, Walter & Tasmowski, Liliane (ed.) *Coherence and Anaphora. Belgian Journal of Linguistics* 10. Amsterdam: John Benjamins, 1-10.

- Chafe, Wallace L. 1976. Givenness, contrastiveness, definiteness, subjects, topics and point of view. A Li, Charles N. (ed.) *Subject and Topic*. New York: Academic Press, 25-56.
- Chafe, Wallace L. 1996. Inferring Identifiability and Accessibility. A Fretheim, Thorstein & Gundel, Jeanette K. (ed.) *Reference and Referent Accessibility*. Amsterdam: John Benjamins, 37-46.
- Chomsky, Noam. 1980. On binding. *Linguistic Inquiry* 11: 1-46.
- Chomsky, Noam. 1981. *Lectures on Government and Binding*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Chomsky, Noam. 1982. *Some Concepts and Consequences of the Theory of Government and Binding*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Chomsky, Noam. 1986. *Barriers*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Chomsky, Noam. 1995. *The Minimalist Program*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Cornish, Francis. 1999. *Anaphora, Discourse and Understanding. Evidence from English and French*. Oxford: Oxford University Press.
- Cuenca, Maria Josep. 1998. Els mecanismes de referència. A Conca, Maria; Costa, Adela; Cuenca, Maria Josep & Lluch, Gemma. *Text i gramàtica. Teoria i pràctica de la competència discursiva*. Barcelona: Teide, bloc D, 129-167.
- Cuenca, Maria Josep. 2000. *Comentario de textos: los mecanismos referenciales*. Madrid: Arco Libros.
- Cuenca, Maria Josep. 2008. *Gramàtica del text*. Alzira: Bromera.
- Cuenca, Maria Josep & Hilferty, Joseph. 1999. *Introducción a la lingüística cognitiva*. Barcelona: Ariel.
- Cuenca, Maria Josep & Ribera, Josep E. 2009. Metafore metatestuali. *Paradigmi. Rivista di Critica Filosofica*. Monogràfic *La forza cognitiva della metafora* 27: 101-117.
- Cuenca, Maria Josep & Ribera, Josep E. 2013. Usos y estrategias de traducción inglés-español de los demostrativos en narrativa de ficción. *Anuario de Letras. Lingüística y Filología* 2: 37-84.
- Diessel, Holger. 1999. *Demonstratives. Form, Function, and Grammaticalization*. Amsterdam: John Benjamins.
- Dik, Simon C. 1997. *The Theory of Functional Grammar*. Part I, Part II. Editat per Kees Hengeveld. Berlin / New York: Mouton de Gruyter.
- Ehlich, Konrad. 1982. Anaphora and deixis: same, similar, or different? A Jarvella, Robert J. & Klein, William (ed.) *Speech, Place and Action. Studies in Deixis and Related Topics*. Chichester: John Wiley, 315-338.
- Fauconnier, Gilles. 1985. *Mental Spaces. Aspects of Meaning Construction in Natural Language*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Fauconnier, Gilles & Sweetser, Eve (ed.). 1996. *Spaces, Worlds and Grammar*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Fillmore, Charles. 1968. The case for case. A Bach, Emmon & Harms, Robert T. (ed.) *Universals in Linguistic Theory*. New York: Holt, Rinehart & Winston, 1-88.
- Flowerdew, John & Forest, Richard W. 2015. *Signalling Nouns in English: A Corpus-Based Discourse Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- García Velasco, Daniel. 2014. Activation and the relation between context and grammar. *Pragmatics* 24: 297-316. doi: <https://doi.org/10.1075/prag.24.2.06gar>
- Givón, Talmy. 1983. Topic continuity in discourse: an introduction. A Givón, Talmy (ed.) *Topic Continuity in Discourse*. Amsterdam: John Benjamins, 1-41.
- Givón, Talmy. 2017. *The Story of Zero*. Amsterdam: John Benjamins.
- Goffman, Erving. 1981. *Forms of Talk*. Oxford: Basil Blackwell.
- Gundel, Jeanette K.; Hedberg, Nancy & Zacharski, Ron. 1993. Cognitive status and the form of referring expressions in discourse. *Language* 69(2): 274-307.
- Halliday, Michael A. K. 1985. *An Introduction to Functional Grammar*. London: Edward Arnold.
- Halliday, Michael A. K. 1994. *An Introduction to Functional Grammar* (2a ed.). London: Edward Arnold.
- Halliday, Michael A. K & Hasan, Ruqaiya. 1976. *Cohesion in English*. Londres / Nova York: Longman.
- Halliday, Michael A. K. & Hasan, Ruqaiya. 1985. *Language, Context and Text: Aspects of Language in a Social-Semiotic Perspective*. Geelong: Deakin University Press.
- Halliday, Michael A. K. & Matthiessen, Christian. 2014. *Halliday's Introduction to Functional Grammar*. Oxon: Routledge.
- Hengeveld, Kees. 1997. Cohesion in Functional Grammar. A Butler, Christopher S.; Connolly, John H.; Gatward, Richard A. & Vismans, Roel M. (ed.) *Discourse and Pragmatics in Functional Grammar* (Functional Grammar Series 18). Berlin: Mouton de Gruyter, 1-16.
- Hengeveld, Kees & Mackenzie, J. Lachlan. 2008. *Functional Discourse Grammar. A Typologically-Based Theory of Language Structure*. Oxford: Oxford University
- Himmelmann, Nikolaus P. 1996. Demonstratives in narrative discourse: a taxonomy of universal uses. A Fox, Barbara A. (ed.) *Studies in Anaphora*, Amsterdam, John Benjamins, 205-254.

- Huang, Yan. 1991. A neo-Gricean pragmatic theory of anaphora. *Journal of Linguistics* 27: 301-335.
- Huang, Yan. 2000. *Anaphora. A Cross-linguistic Study*. Oxford: Oxford University Press.
- Huang, Yan. 2007. *Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press.
- Jackendoff, Ray. 1972. *Semantic Interpretation in Generative Grammar*. Cambridge, Mass.: The MIT Press.
- Jackendoff, Ray. 1990. *Semantic Structures*. Cambridge, Mass.: The MIT Press.
- Kamp, Hans. 1981. Événements, représentations discursives et référence temporelle. *Language* 64: 39-64.
- Kamp, Hans & Reyle, Uwe. 1993. *From discourse to logic. Introduction to Modetheoretic Semantics of Natural Language, Formal Logic and Discourse Representation Theory*. Dordrecht / Boston / Londres: Kluwer Academic Publishers.
- Keizer, Evelien. 2008. Reference and ascription in Functional Discourse Grammar: An inventory of problems and some possible solutions. A Garcia Velasco, Daniel & Rijkhoff, Jan (ed.) *The Noun Phrase in Functional Discourse Grammar*. Berlin: Mouton de Gruyter, 181-220.
- Langacker, Ronald. W. 1987. *Foundations of Cognitive Grammar I: Theoretical Prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- Levinson, Stephen C. 1987. Pragmatics and the grammar of anaphora: a partial pragmatic reduction of binding and control phenomena. *Journal of Pragmatics* 23: 379-434.
- Levinson, Stephen C. 1991. Pragmatic reduction of the binding conditions revisited. *Journal of Pragmatics* 27: 107-161.
- Lyons, John. 1977. *Semantics II*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Maes, Alfons A. & Noordman, Leo G. M. 1995. Demonstrative nominal anaphors: a case of non-identificational markedness. *Linguistics* 33(2): 255-282.
- Marín, Maria Josep & Ribera, Josep E. 2018. Estructures encapsuladors amb valor metadiscursiu en el debat parlamentari: De l'estructuració a la modalitat. *Caplletra* 64: 227-252. doi: 10.7203/Caplletra.64.11382
- Martin, James R. 2001. Cohesion and Texture. A Schiffrin, Deborah; Tanen, Deborah & Heide E. Hamilton (ed.) *The Handbook of Discourse Analysis*. Malden, MA: Blackwell Publishing, 35-53.
- McCawley, James D. 1968. The role of semantics in a grammar. En Bach, Emmon & Harms, Robert T. (ed.) *Universals in Linguistic Theory*. New York: Holt, Rinehart & Winston, 125-169.
- Prince, Ellen F. 1981. Toward a taxonomy of given-new information. A Cole Peter (ed.) *Radical Pragmatics*. New York: Academic Press. 223-255.

- Ribera, Josep E. 2007. Text deixis in narrative sequences. A Valenzuela, Javier; Rojo, Ana & Cifuentes, Paula (ed.) *Cognitive Linguistics: from words to discourse. International Journal of English Studies (IJES) Special Issue*, 7(1). Murcia: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Murcia, 149-168.
- Ribera, Josep E. 2008. La cohesió lèxica en seqüències narratives. Universitat de València (Tesi Doctoral) Universitat de València - Departament de Filologia Catalana/Facultat de Filologia, Traducció i Comunicació. [TDX] <http://www.tesisenxarxa.net/TDX-0917109-143808/index.html>
- Ribera, Josep E. 2012. *La cohesió lèxica en seqüències narratives*. Alacant / Barcelona: IIFV / PAM.
- Ribera, Josep E. 2014. Les expressions demostratives no situacionals i l'estat cognitiu dels seus referents. *Caplletra* 57: 61-93.
- Ribera, Josep E. & Cuenca, Maria Josep. 2013. Use and translation of demonstratives in fiction (English-Catalan): An approach. *Catalan Review* XXVII: 27-49.
- Ribera, Josep E. & Marín, Maria Josep. 2018. Lexical encapsulation and evaluation in parliamentary debate. *ELUA* 32: 295-315. doi: 10.14198/ELUA2018.32.13
- Rigau, Gemma. 1981. *Gramàtica del discurs*. Bellaterra: Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona.
- Schmid, Hans-Jörg. 2000. *English Abstract Nouns as Conceptual Shells. From Corpus to Cognition*. Berlin: Mouton De Gruyter.
- Sperber, Dan & Wilson, Deirdre. 1982. Mutual knowledge and relevance in theories of comprehension. A Smith, Neilson V. (ed.) *Mutual Knowledge*. London: Academic Press, 61-131.
- Sperber, Dan & Wilson, Deirdre. 1986. *Relevance*. Oxford: Blackwell.
- Sweetser, Eve & Fauconnier, Gilles. 1996. Cognitive links and domains: Basic aspects of mental space theory. En Fauconnier, Gilles & Sweetser, Eve (ed.) *Spaces, Worlds and Grammar*. Chicago: The University of Chicago Press, 1-28.
- Todolí, Júlia. 2002. Els pronoms. A Solà, Joan; Lloret, Maria Rosa; Mascaró, Joan & Pérez Saldanya, Manuel (coords) *Gramàtica del català contemporani*. Barcelona: Empúries, vol. 2, cap. 6, 1337-1433.
- Walker, Marilyn A.; Joshi, Aravind K. & Prince, Ellen F. (ed.) 1998. *Centering Theory in Discourse*. Oxford: Oxford University Press.

